Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences

ISSN: 1306-7877 e-ISSN: 2147-5644

**Kur'an Kurslarında Verilen Yetişkin Din Eğitiminin Öğrenci Görüşleri Açısından
Değerlendirilmesi (Osmaniye Örneği)**

**Evaluation Of Adult Religious Education In The Qur'an Courses In Terms Of Student
Opinions (Osmaniye Example)**

Kübra Kamer EKİCİ

Dr., Murakıp, Osmaniye İl Müftülüğü

Osmaniye, Türkiye

Dr., Controller, Osmaniye Provincial Office of Mufti

Osmaniye, Turkey

kubra_kamer@hotmail.com.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6988-6629>

Makale Bilgisi / Article Information

<http://dx.doi.org/10.29238/tbd.2007.49236>

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / The Article Arrival Date: 05.02.2021

Yayımlanma Tarihi / Publication Date: 25 Haziran / June 2021

Yayımlanma Sezonu / Publication Season: Haziran / June 2021

Cilt / Volume: 30

Sayfa / Pages: 140-161

Copyright © Published by Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences.

All rights reserved www.toplumbilimleri.com

KUR'AN KURSLARINDA VERİLEN YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (OSMANİYE ÖRNEĞİ)¹

ÖZ

Ülkemizde yetişkinlerle gerçekleştirilen yaygın din eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığınca Kur'an kurslarında ve camilerde verilmektedir. Kur'an kurslarında din eğitimi alan yetişkinler, Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler derslerini görmektedirler. Kimi yetişkinler bu eğitimlerden memnun kalırken, kimileri de memnuniyetsizdirler. Bu araştırmanın temel problemi, Osmaniye'deki Kur'an kurslarında din eğitimi alan yetişkinlerin bu eğitimle ilgili memnuniyet durumları, olumlu veya olumsuz düşünceleridir. Çalışmanın temel amacı; bu kurslarda eğitim gören yetişkinlerin aldıkları eğitimle ilgili ihtiyaç, beklenti ve problemlerinin tespit edilerek, din eğitimi kurumu olan Kur'an kurslarını değerlendirebilmek ve belirtilen problemlere çözüm önerileri sunabilmektir.

Yetişkin öğrenme özellikleri ve yetişkin din eğitimi alanlarında literatürde yapılan araştırmaların yanı sıra, işin sahasında da incelemeler yapılmıştır. Osmaniye'deki Kur'an kursları araştırılmış, Toprakkale İlçesi Kışla Kur'an kursundaki 18 öğrenci çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Öğrencilerle mülakatlar gerçekleştirilerek veriler toplanmış, nitel veri analiz yöntemlerinden olan betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin yorumlarına göre Kur'an kurslarında uygulanan öğretim programı Stake'in uygunluk-olasılık modeliyle değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda Osmaniye'deki Kur'an kurslarında yetişkinlere verilen din eğitiminin istenilen verim ve düzeyde olmadığı, Diyanet İşleri Başkanlığınca düzenlenen İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı'nın yeterli derecede uygulanmadığı, kurslarda fiziksel ve teknolojik eksikliklerin bulunduğu, ders saatlerinin yetişkinlere göre düzenlenemediği sonucuna varılmıştır. Daha verimli bir eğitimin yapılabilmesi için öğreticilerin yetişkin psikolojisi ve yetişkin din eğitimi alanlarında donanımlı olmalarının gerekliliği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kur'an Kursları, Yetişkin Din Eğitimi, İhtiyaç Odaklı Program, Yetişkin Öğrenmesi, Yetişkin Özellikleri

EVALUATION OF ADULT RELIGIOUS EDUCATION IN THE QUR'AN COURSES IN TERMS OF STUDENT OPINIONS (OSMANİYE EXAMPLE)

ABSTRACT

Widespread religious education with adults in our country is provided by the Presidency of Religious Affairs through Quran courses and mosques. The main problem of this research is the satisfaction levels, positive or negative thoughts of adults who receive religious education in the Quran courses in Osmaniye. The main purpose of the study is; determining the needs, expectations and problems of the

¹ Bu makale 'Kur'an Kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi' isimli doktora tezinden üretilmiştir.

adults who receive education in these courses, evaluating the Quran courses and offering solutions to the specified problems.

In addition to literature researches 18 students in the Kışla Qur'an course in Toprakkale District were determined as a sturdy group. The data were collected by conducting interviews with the students, and descriptive analysis was carried out. Curriculum applied in the Quran courses was evaluated with the Stake's convenience-probability model.

As a result of the research, it was concluded that the religious education given to adults in the Quran courses in Osmaniye was not at the desired efficiency and level, the "Need-Oriented Education Program" organized by the Directorate of Religious Affairs in order to be more efficient, could not be applied as desired. It has been observed that the teachers should be equipped in adult psychology and adult religious education.

Keywords: Quran Courses, Adult Religious Education, Needs-Oriented Program, Adult Learning, Adult Characteristics

GİRİŞ

İnsan, yaşının ilerlemesiyle edindiği tecrübeleri artırmakta, olaylara, kendisine ve çevresine bakış açısını değiştirmekte, hayatı anlamlandırmaya yönelmektedir. Bu gelişim, öğrenmeyi kaçınılmaz hale getirmektedir. Neredeyse bütün toplum ve kültürlerde insanlar, öğrenebilme, kendilerini geliştirebilme eğilimindedirler. İçinde yaşanılan toplumun kültürel, teknolojik, ekonomik gelişimi, kişinin hayatında da değişime sebep olmuş, bu da hayat boyu öğrenmenin devam etmesini sağlamıştır. Bazen isteyerek bazen de istemeden gerçekleşen öğrenmelerde zamanın değişmesiyle birlikte çeşitlilikler gözlemlenmiştir. Özellikle kişilerin meslek hayatlarındaki iyileşmeler ve gelişmeler serbest zamanda artış meydana getirmiş, bu durumda öğrenme süreci için büyük imkân ve fırsatlara sebep olmuştur.²

Yetişkinlerin, serbest zamanlarında almak istedikleri eğitimlerden biri de din eğitimidir. Yetişkinler bu taleplerini gerçekleştirmek için arayış içine girerler. Talepte bulunan yetişkinlerin eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet ve ekonomik durumları farklı özelliklerde olabilir. Çünkü din eğitimi, bireylerin yaşamları boyunca karşılaştıkları her türlü dini problemi araştırır ve çözüm yolları bulmak için çalışır.³ Bu anlamda yetişkinlerin faydalandığı din eğitimi, genellikle yaygın din eğitimi yoluyla yapılır. Yaygın din eğitiminden maksat, yaşam boyu eğitim felsefesi bağlamında, yetişkinlere ve bilhassa gereksinim belirtenlere, gönüllülük ilkesine bağlı olarak dini bilgiler ve beceriler kazandırarak, onlara dini ve manevi destek sağlayabilmektir.⁴ Çünkü dinde amaç insanları dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmaktır.⁵

Bütün bu özellikleriyle din eğitimi genç yetişkin pek çok kesimin ilgisini çekmiş ve bu durum son dönemlerde artarak devam etmiştir. Ülkemizde de gerçekleştirilen din eğitimi faaliyetleri, yaygın eğitim şeklinde daha çok Kur'an kursları ve Halk eğitim merkezlerinde;

² Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi ve Yöntemleri* (İstanbul: Dem Yayınları, 2014), 20-27.

³ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 28.

⁴ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012), 181.

⁵ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 25.

örgün eğitim şeklinde ise İmam Hatip liseleri ve İlahiyat Fakültelerinde gerçekleştirilmektedir. Yaygın din eğitimi faaliyetlerinin en önemli kurumu, Cumhuriyet'in kurulduğu yıllardan beri varlığını sürdürmekte olan Kur'an kurslarıdır.⁶ Yaygın eğitim yoluyla din eğitimi almak isteyen yetişkinler Kur'an kurslarına başvurmakta ve buralarda din eğitimi alabilmektedirler.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yetişkin Din Eğitimi

Yetişkin din eğitimi, örgün din eğitimine göre tarihi önceliğe sahiptir. Tüm dinlerde eğitim yetişkinlerle başlamış sonra örgün eğitim şeklini almıştır. Toplumlar incelendiğinde genel eğitimin öncelikle dini alanda olduğu tespit edilmiştir. Ancak, toplumda meydana gelen değişim, ilerleme ve gelişmelerle eğitimde de farklı alanlar doğmaya başlamıştır. Bu şekilde eğitim ve öğretim ayrı bir alanı oluşturmuştur.⁷

İslam dininin eğitimi denilince akla ilk gelen örnekler, peygamberlerin ve din adamlarının din eğitimi örnekleridir. Onların, eğitimlerine öncelikle yetişkinlerle başladıkları bilinmektedir. Özellikle İslam'da eğitimin, Mekke'de "Daru'l Erkam'da, Medine'de ise Mescid-i Nebi'deki "Suffa"larda yetişkin merkezli olduğu görülmektedir. Hz. Muhammed (S.A.V), yeni eğitimcilerin oluşması ve bu şekilde eğitimin devam edebilmesi için öncelikle yetişkinlerin eğitimleri üzerinde durmaktaydı.⁸ Öyle ki Hz. Peygamber yanında eğitimini tamamlayan pek çok sahabenin, diğer bölgelerde yaşayan insanlara din eğitimi vermeleri için görevlendirildikleri bilinen bir gerçektir.

Yetişkin din eğitimine verilen önem, Hz. Peygamber sonrası dönemlerde artarak devam etmiştir. Medreseler, ahilik teşkilatı, tekke ve zaviyeler, camiler ve kahvehaneler yetişkinlere din eğitimi veren kurumlardandır. Özellikle medreselerde halka açık ve belirli saatlerde yapılan derslere yetişkinlerin yoğun rağbet gösterdiği kaynaklarda tespit edilmiştir.⁹

Osmanlıdan Cumhuriyet dönemine geçildikten sonra 1926 yılında okullardaki programlardan Kur'an derslerinin çıkarıldığı, ancak müstakil Kur'an eğitimi yapan yerlere dokunulmadığı görülürken bazı dönemlerde, çeşitli sebeplerle Kur'an kurslarının bir bölümü kapatılmıştır. 1930'lu yıllara gelindiğinde tekrar açılan ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanan bu kurslarda yaygın eğitim yoluyla yetişkinlere din eğitimi verilmeye devam edilmiştir.¹⁰

Günümüzde yetişkin din eğitimiyle; İslam dinini öğrenmek isteyen ancak örgün eğitim yoluyla bu imkânı bulamamış, ya da yeterli görmemiş olan yetişkinlere yaygın eğitim yoluyla din eğitiminin sunulması anlaşılmaktadır. Ülkemizde yaygın eğitim yoluyla gerçekleştirilen yetişkin din eğitimi öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığının öncülüğünde yürütülürken, bazı cemiyetler ve kuruluşlarca da gerçekleştirilmeye çalışılsa da, yetki ve sorumluluk Diyanet İşleri Başkanlığındadır. Bu eğitimle, yetişkinlerin dini hayatlarında karşılaştıkları sorunlara çözüm üretebilmeleri, dinin sevgi, saygı, hoşgörü boyutunu idrak edip içselleştirebilmeleri, dini bilgilerini artırarak anlayıp, yorumlayabilmeleri hedeflenirken; ibadetlerini hiçbir

⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kanunu, Resmi Gazete 12038, (22 Haziran 1965), Kanun No. 633, md.7/b.

⁷ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 192.

⁸ Mehmet Faruk Bayraktar, "Yaygın Eğitimde Din Öğretimi", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1999), 346.

⁹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* (Ankara: Pegem Yayınları, 2014), 91-93.

¹⁰ Mustafa Öcal, "Türkiye'de Kur'an Eğitimi ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcâzetname Örneği", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13, s. 2 (2004): 408.

istismara kapılmaksızın, gerçek din ile örfe ait olanı ayırt edebilmeleri amaçlanmaktadır.¹¹

1.2. Yetişkinlik Dönemi Dini Öğrenme Özellikleri

Yetişkinlik döneminin başlarında daha çok kendini araştıran birey bu dönemde kendisinin bir misyona, güce sahip olduğunu ve hayatın son bulacağını düşünmeye başlar. Bütün bu düşünceler onu araştırmaya yönlendirir ve daha pek çok şey yapması gerektiğini hisseder. Bu muhakemeler içinde olan insan Tanrı'nın gücünü fark eder ve inancın önemini kavrar. Artık onun için temel soru hayatın anlamı ve gayesidir.¹²

Bireyler 30 yaş civarına geldiklerinde ayırt edici bir inanç şekline sahip olabilirler. Bu inanç, ihtiyaçlarının toplumsal bir düzeyde karşılanmasını sağlamalıdır.¹³ Kuhlen yapmış olduğu araştırmalarda, yetişkinlik dönemindeki kişilerin kiliseye gitme oranlarını tespit etmeye çalışmış ve özellikle orta yetişkinlik dönemine gelen yetişkinlerin kiliseye gitme oranlarında artış gözlemlediğini belirtmiş, bu durumun aslında çocuklarına örnek teşkil edebilmek ve onları kiliseye alıştırabilmek adına olduğunu dile getirmiştir. Ona göre yaş ve medeni durum, hatta çocuklu olup olmama durumu bile kiliseye gitme oranını etkiler. 35 yaşından küçük, bekâr olanlarla 35 yaşından küçük, evli olanların; yine 35 yaşından küçük evli ama çocuğu olmayanlarla, evli olup beş yaşında ya da daha büyük çocuğu olanların kiliseye gitme durumlarında farklılık gözlenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre evli ve çocuk sahibi olanların kiliseye devam oranları daha yüksektir.¹⁴ Ancak belirtmek gerekir ki bundan farklı neticelerin ortaya çıktığı çalışmalarda bulunmaktadır. Michael Argyle'e göre 30-35 yaşlarında kişilerin dini faaliyetlerinde diğer yaş aralıklarına göre ciddi bir düşüş gözlemlenmektedir. Öyle ki en düşük dini faaliyet bu yaş aralığında görülmektedir. Dini inanç, düşünce ve faaliyetlerde ki artış 35 yaşından itibaren görülmektedir. Bu dönemde artış göstermeye başlayan düşünceler ise daha çok ölüm, ölümden sonraki yaşamla ilgili hususlardır.¹⁵ Kişilerin sahip oldukları korkularının da dini gelişimlerinde etkili olduğu görülmüştür. Mesela ölüm korkusu. Ölümü yakınında gören ya da bu konuda hassas olan kişilerin dine yaklaşımıyla aklına çok fazla ölümü getirmeyenlerin dine yaklaşımı farklılık gösterir.¹⁶

Yetişkinleri dini öğrenmeye sevk eden en önemli unsur, dini düşünce ve ihtiyaçlarında meydana gelen değişikliklerdir. Dolayısıyla, yetişkin din eğitiminde yöntem, teknik ve davranışsal boyutun, onların yaş ve seviyelerine uygun olması çok önemlidir.¹⁷

Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise din eğitimi ile ilgilidir. Bütün eğitimlerde olduğu gibi din eğitiminde de en önemli kriterlerden biri doğru bilgiyi doğru şekilde verebilmektir. Çünkü kutsal kabul edilen bir dinin öğretimi hassasiyet gerektirir. Yanlış bir din eğitimi, bireye faydadan çok zarar verebilir. Din gibi önemli bir alanda yetişkinlerin seçici olmaları, doğru bilgiyi araştırarak öğrenmeleri önem taşır. Bu durumun ne derece

¹¹ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 194-195.

¹² Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi ve Yöntemleri* (İstanbul: Dem Yayınları 2014), 153.

¹³ John Elias, *The Foundations and Practice of Adult Religious Education*, (Florida: Robert E. Krieger Pub. Company, 1993), 75.

¹⁴ R. G. Kuhlen, *Trends In Religious Behavior During The Adult Years*, Wider Horizons In Christian Adult Education. Ed. Lawrence C. Little, (University Of Pittsburgh Press, 1962), 18.

¹⁵ Michael Argyle, *Religious Behaviour*, (Londra: Routledge, 1958), 67-70.

¹⁶ Hasan Kayıklık, "Allport'a Göre Dini Yaşayışa Gelişimsel Bir Açılım", *Dini Araştırmalar Dergisi* 5, s. 15 (2003): 122.

¹⁷ Ahmed Yıldız ve Meral Uysal, *Yetişkin Eğitim* (İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2013), 108-109.

hassas olduğunu ülkemizde de görebilmekteyiz. Ülkemizdeki yetişkinlerin bir kısmının, doğru dini bilgiyi doğru kaynaklardan okuyup araştırarak, yetkili kişilerden eğitimler alarak öğrenmekten ziyade; sosyal medyadan, TV programlarından ya da güvenilirliği olmayan, alan hâkimiyeti bulunmayan kişilerden kulaktan dolma bilgiler edinmek suretiyle öğrenmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum yetişkin din eğitimi açısından ciddi manada sıkıntılara sebep olabilmektedir.¹⁸

12-18 Haziran 2017 tarihinde, yetişkinlerin dini eğitim alabilmek, dini konularda eksikliklerini giderebilmek adına neler yaptıkları ve başvurdukları yerler ile ilgili yapılan bir çalışmada, yetişkinlerin %45'inin internete başvurduğu, %20'sinin ise birine sorarak öğrendiği belirtilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan yetişkinlerin %60'ının daha önce hiç Kur'an-ı Kerim'in mealini okumadığı, %65'inin hiç Kur'an kursuna gitmediği, %30'unun ise camiye gitmediklerini belirttikleri ifade edilmiştir.¹⁹ Bu çalışmalar yetişkinlik dönemindeki bireylerin dini bilgi ve alt yapılarının ne düzeyde olduğu, dini bilgiler öğrenmek için neler yaptıkları konusunda bilgi vericidir.

1.3. Ülkemizde Yetişkin Din Eğitimi Ortamlarından Kur'an Kursları

1.3.1. Kur'an Kursları

Kur'an kursları bireylere, Kur'an'ı Kerim'i kurallarına uygun, doğru bir şekilde öğretmek, dini konularda bilgilenmelerini sağlamak ve bu alandaki ihtiyaçlarını giderip sorunlarına çözüm bulmak için çalışmalar yapan eğitim kurumlarıdır.²⁰ Kur'an kursları toplumun dini, ahlaki, kültürel dünyalarının oluşmasında, güvenilir kaynaklara dayalı dini bilgilerin yaygınlaşmasında önemli ve belirleyici bir rol üstlenmektedir.²¹ Din eğitimi almak arzusuyla Kur'an kurslarına gelen yetişkinler açısından, bu kurslar sadece bir eğitimi kurumu değil aynı zamanda kendine özgü yapılarıyla sosyalleşmelerine de katkı sağlayan kurumlardır.²² Hayatı boyunca evinin dışına pek çıkmamış, belirli insanlarla görüşme imkânı olan pek çok kadın, kurs vesilesiyle yeni bir çevre, başka insanlarla iletişim ve etkileşimde bulunma, yaşamına yeni pencereler açma olanağına sahip olmaktadır.²³

Kur'an kursları tarihi açıdan incelendiğinde şu hususlar dikkat çekmektedir. 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 430 sayılı Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu ile Kur'an-ı Kerim'in okutulup ezberletildiği okullar, mektep ve medreseler Maarif Vekâlet'ine bağlanmıştır. Sonrasında 1926 Maarif Teşkilatı Kanunu ile medrese ve mektepler tamamen kapatılmış ancak o dönemin Diyanet İşleri Başkanı olan Rıfat Börekçi Kur'an eğitimi veren bu okulların birer ihtisas merkezini olduğunu, dolayısıyla Başkanlığa bağlı olarak eğitime devam etmesi gerektiği fikrini söylemiştir. Bunun üzerine Kur'an-ı Kerim ve din eğitimi veren yerler Kur'an kursuna dönüştürülmüştür. Ancak bu kurslara on iki yaşından büyük çocukların gidebileceği şartı konmuştur.²⁴ Bugün ise yapılan düzenlemelerle yaş sınırlandırılmasının

¹⁸ Firdevs Güneş, *Yetişkin Eğitimi* (Ankara: Ocak Yayınları, 1996), 218.

¹⁹ Mehmet Ali Kulat, "Türkiye'de Toplumun Dine ve Dini Değerlere Bakış Araştırması", Argeder Mak Araştırma Değerlendirme Danışmanlık A.Ş. 2017.

²⁰ Ahmet Koç, "Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik (Tespit-Öneriler)", (Ed.) Köse Ş. *Etkili Din Öğretimi*, (İstanbul: Tedef Yayınları, 2009), 501.

²¹ Emre Yılmaz, "Yaygın ve Yetişkin Din Eğitimi Kurumu, Olarak Kur'an Kursları ve Dindarlık", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (2018), 67

²² Abdullah İnce, "(Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre) Kur'an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları", *Diyanet İlmî Dergi* (2017), 161,162.

²³ Sündüz Bingöl, "Kuran Kursu Öğreticilerinde Empati (Kastamonu Örneği)" (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2012), 89.

²⁴ Mustafa Çağrı, "Kuran Kursu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 425.

kaldırılmasının akabinde DİB'in Kur'an kurslarına yönelik yaptığı çalışmalarla eğitim öğretim faaliyetleri daha işlevsel ve kapsayıcı hale gelebilmiştir denilebilir.²⁵ Kur'an kurslarını hizmet alanlarına göre, "Yüzünden Okuma Eğitimi Verilen Kur'an Kursları, Hafızlık Eğitimi Verilen Kur'an Kursları ve Yaz Kur'an Kursları" olarak üç kategoriye ayırmak mümkündür.²⁶

2000'li yıllardan itibaren Kur'an kurslarında yapılan çalışmalarla birlikte eğitim öğretim anlayışında güncellemeler gerçekleşmiştir. Yapılan bu güncellemelerle "öğretmen merkezli" anlayıştan "öğrenci merkezli anlayışa" geçilmiş, dolayısıyla öğrencinin duygusal, bilişsel ve sosyal gelişimi dikkate alınmıştır. Öğrencinin duyduğu şeylere körü körüne inanması değil Kur'an ve sünnet ışığında verilen bilgilerle yanlış bilgileri sorgulayarak ayırt edebiliş bir imana sahip olabilmesine yardım eden bir eğitim anlayışının benimsediği görülmüştür.²⁷

Kur'an kurslarında benimsenen yeni anlayışa uygun olarak bu kurslarda okutulacak ders programları da güncellenmiş, bu kurumlarda eğitim verecek öğretmenler de yeni eğitim anlayışına göre çeşitli hizmet içi eğitim kursları almışlar ve eğitim yöntem ve tekniklerini bu anlayışa göre düzenlemişlerdir. Ayrıca kurslarda kullanılacak olan basılı ve dijital yayınlar, yeni programlara göre hazırlanmış, kursların fiziki ve teknik imkânlarında iyileştirilmeler yapılmaya çalışılarak eğitimin daha verimli hale getirilmesi hedeflenmiştir.

Bütün bu aşamalardan günümüze geldiğimizde Kur'an kurslarının gerek potansiyel imkânlar, gerekse eğitim-öğretimin kalitesi bakımından bir standarda kavuştuğunu söylemek çok mümkün değildir. Kur'an kursları binalarının fiziki ve teknik kapasitelerinin düzeltilmeye çalışılsa da yeterli olmadığı; öğrenci potansiyelleri, Kur'an kursu öğretmenlerinin eğitim durumları ve mesleki yeterlilikleri açısından da birbirinden farklı olduğu gözlemlenmiştir.²⁸

1.3.2. Kur'an Kursları Öğretim Programı

Zamanın ilerlemesiyle birlikte iletişim, teknoloji, bilim ve eğitim alanlarında değişiklikler ve çeşitlenmeler meydana gelmiş, bu değişiklikler din eğitimi almak isteyen öğrenci profilini de ihtiyaç ve beklentileri açısından farklılaştırmıştır. Kur'an kursu öğretmenleri ise değişen öğrenci profiline göre eğitim anlayışlarını güncelleyerek, yetişkin öğrenme özelliklerini, bu alanda elde edilen bilimsel verileri dikkate alan yöntem, teknik ve kaynak arayışlarına girmişlerdir. Bu arayışlar neticesinde çeşitli programlar geliştirilmiştir.²⁹

Programlar hazırlanırken İlahiyat, Din Eğitimi ve Sosyal Bilimlerde meydana gelen son gelişmeler dikkate alınmış ve bu hususlar çerçevesinde bir komisyon oluşturulmuştur. Kur'an kursları Program Geliştirme Komisyonu, program geliştirme sürecinde DİB merkez teşkilatındaki görevlilerin, akademisyenlerin ve Kur'an kursu öğretmenlerinin de katıldığı çoklu katılımı esas almış, bu şekilde tüm paydaşlardan maksimum faydalanmaya

²⁵ M. Şevki Aydın, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kuran Kursu* (Ankara: DİB Yayınları, 2010), 25

²⁶ Umut Kaya, "Bir Kur'an Öğretim Modeli Olarak '3 Günde Kur'an Öğreten Program'", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53, (2018): 154.

²⁷ Ahmet Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2005), 381-382.

²⁸ Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma*, 395.

²⁹ Naci Gündoğan, "Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Bir İstihdam Politikası Aracı Olarak Yaşam Boyu Öğrenme ve Bazı Örnek Program ve Uygulamalar", *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi* 7, s. 2 (2003).

çalışmıştır.³⁰

DİB, Kur'an kurslarında verilen eğitimin temel ilke ve hedeflerini şu şekilde belirtmiştir:³¹ Öğrencilerin; İslam dininin ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun, doğru bir şekilde Arapça metninden okuyabilmelerini, ibadetlerini yapabilecek düzeyde Kur'an ezberine sahip olabilmelerini, İslam dininin, insan hayatına anlam kazandıran değerlerini fark edebilmelerini, öğrendikleri bilgileri davranışa dönüştürebilmelerini, dini hayatlarıyla ilgili karşılaştıkları sorunlara çözüm üretebilecek seviyeye gelebilmelerini, kutsal kitabımız olan Kur'an-ı Kerim'in anlamını okuyup, içselleştirebilmelerini, Hz. Peygamberi bir rol model olarak benimseyip hayatından değerler üretebilmelerini sağlamaya yardımcı olmaktır.

Bu ilkeler doğrultusunda uygulama alanlarına göre, farklı özelliklerde Kur'an kursları öğretim programları hazırlanmıştır. Özellikle çalışan ve mesai saatleri içerisinde din eğitimi alamayan ya da daha önce örgün eğitim yoluyla din eğitimi alamamış veya yetersiz görmüş yetişkinlerin talepleriyle hazırlanan "İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı", camiler yoluyla uygulanan "Camilerde Öğretim Programı", uygulama alanlarına göre hazırlanan programlara örnektir (www2.diyaret.gov.tr). Daha çok Kur'an kurslarında uygulanmak için tasarlanan "İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı", 2010-2011 ile 2011-2012 eğitim-öğretim yılında pilot olarak uygulanmış, 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren de Türkiye genelindeki tüm Kur'an kurslarında uygulanmaya başlanmıştır.

İhtiyaç odaklı öğretim programında öğrenciler, öğrencilerinin düzeylerine, ihtiyaç ve beklentilerine göre hangi konuyu ne kadar işleyeceklerini seçip ona göre uygulamada bulunabilir, ihtiyaca göre konu sınırlamalarını yapabilir, konuları öne alabilir ya da sonraki haftalara erteleyebilirler.

146

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının amacı şu şekilde belirlenmiştir:³²

- Öğrencilerin din eğitimiyle öğrendikleri değerleri hayatlarına aktarabilmeleri, problemlerine çözümler üretebilmelerini sağlamak,
- Hz. Muhammed'in hayatından örnek teşkil eden değerleri içselleştirebilmek,
- İbadetlerle ilgili bilgileri davranışa dönüştürebilmek,
- İslam dininin öğretileriyle, sevgi, hoşgörü ve barış ortamının oluşmasına yardımcı olmak.

"İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı" içerisinde "Temel Öğretim Programları" ve "Ek Öğretim Programları" yer almaktadır. Temel öğretim programları haftada 18 ya da 12 saatlik programlardır. "Ek Öğretim Programları" ise haftada 6, 4 ya da 2 saatlik olmak üzere değişiklik gösterebilmektedir. Öğretici ihtiyaca binaen dersleri öğleden önce ve sonraya olacak şekilde bölebilir.

2019-2020 eğitim öğretim yılından itibaren ise İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Temel Öğretim Programına ilaveten "Kısa Süreli Programlar" adı altında Cuma Dersleri, İlmihal, Hadis, Akaid, Siyer, Tefsir ve İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Hafta Sonu Öğretim Programları geliştirilerek, ders saatleri hususunda daha esnek ve insanların Temel İslam İlimleri

³⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları (Yüzünden Okuyanlar İçin)* (Ankara, 2012), 5.

³¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları (Yüzünden Okuyanlar İçin)*, 6.

³² DİB, *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları*, 6.

alanında da eğitim alabileceği programlar uygulamaya konulmuştur.

Uygulanan temel öğretim programları öğrencilerin seviyelerine göre üç düzeyden oluşmaktadır. İlk defa din eğitimi alacak öğrenciler birinci düzeyde, orta seviyede bilenler ikinci düzeyde, daha üst seviyede bilgi sahibi olup kendisini geliştirmek, meal ve tefsire ağırlık vermek isteyenler üçüncü düzeyde eğitim alabilmektedirler.

2. YÖNTEM

Araştırmada veriler, nitel veri yöntemleriyle toplanmış ve verilerin analizi de yine nitel analiz yöntemleri kullanılarak yapılmıştır. Kullanılan nitel veri yöntemleri, betimsel analiz, doküman analizi ve yarı yapılandırılmış formda uygulanan bireysel görüşmelerdir. Konuyla ilgili yapılan doküman analizi, basılı yayın ve web tabanlı belgelerin incelenmesi ve değerlendirilmesi şeklindedir.

Nitel araştırmalarda kullanılan yöntemler genellikle, gözlem, görüşme, doküman inceleme şeklindedir. Nitel araştırmalarda olaylar en doğal şeklinde, gerçekçi ve olduğu gibi incelenmeye çalışılır.³³ Araştırmada, sözel iletişimle veri toplama tekniği olan “görüşme tekniği” kullanılmıştır. Bu teknikte sorular araştırmacı tarafından, sözlü olarak, cevap almak amacıyla yönlendirilir.³⁴ Araştırmacı bu görüşmelerde arzu ettiği amaçlara uygun görüşmeler yapmalı, dinlediği kişileri bu hususu dikkate alarak seçmelidir. Yapılacak görüşmede soru ve cevaplar sıralanarak özetlenmeli, katılımcı gerekli durumlarda güdülenmelidir. Her görüşmenin kendine has özellikleri bulunmaktadır.³⁵ Bu araştırma kapsamında yapılan görüşmeler Osmaniye ili Toprakkale ilçesi Kışla Kur'an Kursu'nda öğrenim gören 18 öğrenciyle gerçekleştirilmiş ve ilgili değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

147

Görüşme tekniği, görüşülen kişilerin özelliklerine, görüşülenlerin sayılarına, uygulanan kuralların katılığına, amacına göre çeşitli sınıflara ayrılmaktadır. Görüşmeler amaçlarına göre “araştırma”, “sağaltım” (terapi tipi görüşmeler) ya da “işbirliği sağlamak” şeklinde olabilir. Kuralların katılığına göre yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış şeklinde üçe ayrılabilir. Görüşülenlerin sayısı dikkate alındığında ise bireysel veya grup olarak yapılabilen görüşme teknikleri mevcuttur. Bireysel olarak yapılan görüşmelerde görüşülen kişi ile görüşmeci dışında kimse bulunmaz.³⁶ Bu çalışmada, araştırma amacıyla yapılan görüşmeler bireysel olarak gerçekleştirilmiştir ve yarı yapılandırılmıştır.

Yetişkin öğrencilere sorulacak sorular açık uçlu 11 soru olarak hazırlanmış ve alanında uzman üç öğretim üyesinin görüşleri neticesinde son şekli verilmiştir. Öğrencilere yarı yapılandırılmış görüşme formları ile 11 soru yöneltilmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubu, 2016-2017 eğitim-öğretim döneminde, Osmaniye ili Toprakkale ilçesi Kışla Kur'an Kursu'nda eğitim gören 18 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubu, kolay

³³ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005), 39.

³⁴ Cengiz Tavukçuoğlu, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Proje Hazırlama, Değerlendirme Kılavuzu* (Ankara: Kara Harp Okulu Basım Evi, 2002).

³⁵ Emin Sağlamer, *İlköğretimde Teftiş* (Ankara: Zerafs Baskı, 1977), 63.

³⁶ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2004), 210-213.

ulaşılabilir durum örneklemeyle belirlenmiştir. Kendileriyle görüşülen yetişkin öğrencilerin eğitim durumları; dört öğrenci lisans, dört ön lisans, sekiz lise, ikisi ilkokul mezunu şeklindedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Din Eğitimi almak isteyen yetişkin öğrencilerin aldıkları eğitimdeki memnuniyet durumlarını ölçmek ve daha verimli bir yetişkin din eğitimi için nelere dikkat edilmesi gerektiğini tespit edebilmek amacıyla yapılan bu çalışmada, açık uçlu sorularla öğrenci görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Öğrencilere; kurslara geliş sebepleri, daha önce din eğitimi alma durumları, öğrenim durumları ve bu durumun öğrenmeye etkisinin olup olmadığı, yaşları ve yaşlarının öğrenmelerine etkisi, derse katılım düzeyleri gibi hususlar sorulmuş ve gerekli veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu uygulama neticesinde öğrencilerin öğreticilerinden, aldıkları eğitimden (uygulanan öğretim programı), sınıf içindeki arkadaşlarından, kursun fiziksel özelliklerinden memnun olup olmadıkları, memnun değillerse bunun sebepleri ve çözüm yolları sorularak, araştırma daha detaylı ve somut bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca öğrencilerin söylemekten çekinebilecekleri ya da daha sonra eklemek isteyecekleri hususlar olabileceğinden, sorular yazılı olarak da verilmiş ve kendilerinin de doldurabileceği söylenmiştir. Elde edilen tüm verilerden yola çıkılarak yetişkin öğrencilerin aldıkları din eğitimleriyle ilgili sorun ve beklentileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada öğrencilerin isimleri gizlilik nedeniyle kodlanarak verilmiştir. Mülakatlar neticesinde elde edilen nitel veriler analiz edilirken NVivo 10 programı kullanılmış, öncelikle veriler kategorilere ayrılmış, temalar keşfedilmiş ve sonuçlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR

Yukarıdaki bölümlerde, yetişkin eğitimi, yetişkin din eğitimi ve bu eğitimin yapıldığı ortamlardan olan Kur'an kurslarından kısaca bahsedildi. Bu bölümde ise Kur'an Kurslarında eğitim gören yetişkinlerin görüşlerine yer verilmiştir. Yetişkin din eğitimi ile ilgili görüşlerine başvurulmuş öğrenciler, Osmaniye İli Toprakkale ilçesinde eğitim gören 18 yetişkin öğrencidir. Mülakatlar neticesinde elde edilen verilere göre yetişkin din eğitiminin verimini etkileyen hususlar şu başlıklar altında değerlendirilmiştir:

3.1 Kişisel/Psikolojik Özellikler

Öğrencilere göre kişisel hayatlarında yaşadıkları olaylar, sorunlar (eşleriyle, çocuklarıyla, anne-babalarıyla, komşularıyla yaşadıkları) dersteki verimi etkilemektedir. Kimi yetişkin bu sorunlardan kurslara gelerek uzaklaşabildiğini söyleyip, kurslardaki eğitimin kendisi için bir terapi olduğunu belirtirken; kimisi de arkadaşlarının özel hayatlarının kurslarda konuşulmasının derslerin akışını engelleyerek kötü etkilediğini, öğreticilerin öğrencilerinin kişisel problemlerine yoğunlaştığını ifade etmiştir. Öğrenci A1 konuyla ilgili şunları söylemiştir:

"Kursa biraz geç kaydoldum. Arkadaşlarımın çoğu Kur'an okuyabiliyordu, ancak ben daha yeni öğrenecektim. Çok tedirgindim gerçekten. Sürekli bu işi yapamayacağım, öğrenemeyeceğim diyordum. Ama başarmayı da çok istiyordum. Sabah namazlarından sonra yatmayıp çalışıyordum. Dersler rüyama bile giriyordu. Ama içimdeki bu 'ya başaramazsam' duygusunu bir türlü atamıyordum. Herkes okurken ben okuyamazsam, 'bu kadının kafası da hiç çalışmıyor' derler mi

*acaba diye sürekli düşünüyordum. Sıra ne zaman bana gelse aşırı bir heyecan, stres bütün bedenimi kaplıyordu. Bu halimi gören hocam sağ olsun her seferinde, 'lütfen bu kadar kendinizi yıpratmayın, üzülmeyin tabii ki yapabileceksiniz, başaracaksınız' derdi ve ben okuyabilirdim. Ben ne kadar çekinsem de başaramayacağımı düşünsem de hocalarımın ve arkadaşlarımın verdikleri motivasyon sayesinde, hocamın belirttiğine göre çok kısa bir sürede arkadaşlarıma yetiştim. Bunun için gerçekten minnettarım."*³⁷

Daha çok kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin, tarla, bahçe, hayvanlarla uğraşma gibi günlük yaşamdaki işlerinin zorluğu ve yoğunluğunun, ders çalışma sürelerini etkilediği görülmüştür.

Öğrencilerden 15'i bu kurumlarda hem din eğitimi aldıklarını hem de sosyalleşerek yalnız olmadıklarını hissettiklerini, arkadaş edindiklerini, kendileri gibi, sorunları olan başka insanlarla dertleşebildiklerini belirtmişlerdir. Bu öğrencilere göre, kişisel hayatlarında yaşanan sorunların kurslarda konuşulması dersi olumsuz etkilemediği gibi diğerkâmlık, kardeşlik, komşu hakkı, empati kurabilme gibi meziyetlerin kazanılmasına ya da daha da gelişmesine katkı sağlamaktadır. Öğrenci A3 şunları ifade etmiştir:

*"Bu kurs benim ikinci evim gibi oldu. Sıkıntılarımı, dertlerimi paylaşabileceğim, bana destek olan arkadaşlarımın olması beni manen çok mutlu ediyor, yalnız olmadığımı hissediyorum. Zaman zaman birlikte dertleşmek, sohbet etmek, problemlerimizi dini açıdan değerlendirebilmek beni rahatlatıyor. Belki ders konuları bölünebiliyor ama biz çocuk değiliz neticede yaşadıklarımız hayatın kendisi. Dolayısıyla bunların da ders olduğunu düşünüyorum."*³⁸

Öğrencilerin eğitimleriyle ilgili belirttikleri kişisel sorunlardan diğeri kendilerine olan özgüven eksikliğidir. Arkadaşları arasında başarısız olmaktan, küçük düşmekten korkan yetişkin öğrenciler, bu düşüncelerinin derse olan ilgi ve alakalarını etkilediğini belirtmişlerdir. Yetişkinlerde özgüvenin gerçekleşmesi çok önemlidir. Özgüveni yüksek olan bir birey kendisini güçlü hisseder.³⁹ Öğretim ortamlarındaki yetersizlikler, sağlık sorunları, kişinin kişisel hayatında yaşadığı problemler bireyde güvensizliğe sebep olabilmektedir.⁴⁰ Öğrenciler özellikle sesli bir şekilde Kur'an okuma, tecvid ve ezber gibi derslerde "yanlış cevap veririm" ya da "benimle dalga geçerler" korkusuyla aktif katılım sağlayamadıklarını ifade etmişlerdir. Kendileriyle görüşülen öğrencilerden 13 tanesi, en büyük rahatsızlıklarının başaramama duygusundan kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bu duygunun derse katılımlarını ve ders başarılarını etkilediğini, kendilerine söz hakkı verildiğinde konuşmak istemediklerini, ciddi bir özgüven eksikliği yaşadıklarını söylemişlerdir. Öğreticilerinin bu durumu atlatabilmeleri için sürekli "başarabilirsin, kendine güvenmelisin, yapabilirsin" şeklinde ifadelerle telkinde bulunduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerde özgüven eksikliğine sebep teşkil eden hususlar şu şekilde belirtilebilir:

- Öğrencilerin çok ileri yaşta olmamalarına rağmen yaşlarını ders başarısızlığında öne sürmeleri,
- Çevrelerinin, başarısız olacakları, öğrenemeyecekleri hususunda ki olumsuz

³⁷ Kübra Kamer Ekici, *Kur'an Kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)*, 2020, 82.

³⁸ Ekici, *Kur'an kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)*, 81.

³⁹ Fevziye Sayılan, Ahmet Yıldız ve Nevzat Samet Baykal, "Yetişkinlerin Temel Eğitimi Bağlamında Yetişkinler İkinci Kademe Eğitimi Programının Bütünsel Bir Değerlendirmesi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 50, s. 2 (2017): 19-20.

⁴⁰ Karin Tusting ve David Barton, *Öğrenme Kuramları ve Yetişkin Öğrenme Modelleri Üzerine Kısa Bir İnceleme* Çev. Ahmet Yıldız ve Aylin Demirli, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2011), 63.

tepki ve baskıları,

- Kırsal bölgelerdeki hanımların yoğun bir iş yüküne maruz kalmaları, daha fazla sorumluluk altına girmeleri ve bunların neticesinde fiziksel ve duygusal yıpranmışlıklarının yaşlılarına göre daha yoğun olması, gibi sebepler yetişkin öğrencilerde özgüven eksikliğine sebep olmuştur.

Öğrencilerin sürekli ileri sürdükleri problem olan yaşlarının ileri olmasının öğrenmelerine etkisiyle ilgili olarak Thorndike⁴¹ öğrenme konusunda başarısızlığın çok azı yaşla ilgilidir, der. Yetişkinlerin yaşlarının öğrenmede değil, öğrenme hızında etkili olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin eğitimleri esnasında karşılaştıkları bir diğer sorun ise sağlıkla ilgilidir. Özellikle mevsim değişimlerinde veya farklı sebeplerle hastalanan öğrenciler, derslere katılamadıklarını belirtmiştir. Bu durum da derslerinden geri kalmalarına ve ders verimlerini olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Öğrenciler özellikle kış aylarında sınıf mevcutlarının hastalananlar, iyileşip gelenler şeklinde sürekli değiştiğini, dolayısıyla hocalarının konuları verimli bir şekilde işleyemediğini belirtmiş, *“bir konu tamamlanıyor yeni konuya geçeceğiz, gelmeyen arkadaşlar gelmeye başlıyor, bu arkadaşlar önceki konuyu bilmedikleri için hoca sürekli geriden almak zorunda kalıyor”* şeklinde ifade etmişlerdir (A2, A4, A5, A6).⁴²

3.2 Diğer Öğrencilerle İlişkiler

Yetişkin öğrenciler genellikle Kur'an kurslarında arkadaş edinmekten, sosyalleşmekten, yeni, farklı bir arkadaş çevresine sahip olmaktan memnundurlar. Çünkü kursiyer açısından bakıldığında yetişkinlere hizmet veren Kur'an kursları, sadece birer eğitim merkezi değil aynı zamanda kendini ifade etme, özgüven geliştirme, yeni arkadaşlar edinme, yardımlaşma dolayısıyla birer sosyalleşme merkezidir.⁴³ Ancak zaman zaman öğrencilerin arkadaşlarıyla yaşadıkları sorunlar sınıf içi eğitimi ve ders başarısını etkilemektedir. Bazen sadece yaptıkları davranışın onaylanmasını bekleyen yetişkinler, özellikle diğer öğrencilerin yanında öğreticileri ya da diğer arkadaşları tarafından yanlışlarının düzeltilmesinden hoşnut olmayabilirler. Dolayısıyla yetişkinlerin öğrenmesinde farklılıklar olduğu, bulundukları çevrenin psikolojik ve fiziksel özelliklerinin önemli olduğu söylenebilir.⁴⁴ Özellikle ders içerisinde arkadaşlarının kendilerine müdahaleleriyle ilgili kimi öğrenci hoşnut olurken kimisi hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir. Yapılan görüşmelerde 12 öğrenci arkadaşları tarafından kendilerine yapılan müdahalelerden, eleştirilerden hoşlanmadıklarını ve bu durumun kendilerini olumsuz etkilediğini, bu sebeple kurslara katılmaktan vazgeçen arkadaşlarının bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca dersle ilgili arkadaşlarının yaptığı düzeltme ve uyarıları, *“hoca varken düzeltmenin başkalarınca yapılmasının uygun olmadığı”* gerekçesiyle hoş karşılamamaktadırlar. Ders içerisindeki arkadaşlarının müdahalelerinden olumsuz etkilenmediklerini belirten 6 öğrenci ise, kursa öğrenmek için geldiklerini, birbirlerinin yanlışını düzeltebileceklerini, bunda bir sakıncanın olmadığını söylemektedirler.

⁴¹ Edward Thorndike Elsie Oschrein Bregman, John Warren Tilton ve Ella Woodyard, *Adult Learning* (California: Macmillan, 1928), 177-178.

⁴² Ekici, *Kur'an kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)*, 82-84.

⁴³ Sümeyye Koç ve Ahmet Koç, “Kur'an Kursu Öğreticilerinin Meslekî Doyum Düzeyleri”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15, 2020: 339.

⁴⁴ Yurdağül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001).

Ayrıca bazı arkadaşlarının kurs içerisinde kural tanımaz davranışlarının olması, kuralların kendilerine özel esnetilmesini talep etmeleri de diğer öğrenciler açısından hoş karşılanmamıştır. Derse vaktinde gelmeyen arkadaşlarının, sıra beklemeden önce kendilerinin ders vermek istemeleri ya da öğrencilerinin hemen kendileriyle ilgilenmesini talep etmeleri gibi davranış şekilleri kurs içi eğitimi olumsuz etkilemektedir. Öğrenci A12 bu hususla ilgili şunları söylemiştir:

*"Şu dersin ortasında gelip, hocam ben okuyum da çıkacağım diyenlere sinir oluyorum. Ya biz sabahtan beri sınıftayız sabırlı bir şekilde sıramızı bekliyoruz. Yani senin ne farkın var da 'ben dersimi vereyim gidiyim' diyorsun. Hepimizin işi, gücü acelesi var. Bir değil, beş değil hepimize saygısızlık, en çok da hocaya bence."*⁴⁵

Kurslara çocuklarıyla gelen öğrencilerinde eğitim verimini düşürdüğü dile getirilmektedir. Çocuklar dikkat dağıtabilmekte, uzun süre sessiz kalamayacakları için hem kendileri huzursuz olup sıkılmakta hem de diğer öğrencileri rahatsız edebilmektedirler. Bu şekilde kursa çocuklu gelip kendisiyle mülakat yapılan üç öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrenciler, diğer öğrenciler tarafından kendilerine karşı yapılan, "şu çocuklarınıza sahip çıkın, onların sesinden derse odaklanamıyoruz, çocuklu olanlar dersini verip hemen gitsin..." şeklindeki sözlü uyarılara çok üzüldüklerini, kendileri gibi çocuklu olup kursa gelmek isteyen bazı arkadaşlarının bu gibi eleştiriler yüzünden kursa gelmekten vaz geçtiklerini belirtmişlerdir. Çocuklu olan yetişkin öğrenciler bu gibi eleştirilerden çok rahatsız olduklarını, çeşitli çözüm yolları aradıklarını söylemişlerdir. Kimi arkadaşlarının söylenen sözlerle aldırmadan eğitimlerini devam ettirdiklerini, kimi arkadaşlarının da bu söylemlerden rahatsız olarak kursları bıraktıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenci A8 bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

Benim 4 yaşında bir çocuğum var ve kursa gelirken bırakabileceğim kimse yok. Ben de din eğitimi almak istiyorum, bu sebeple onu da her gün yanımda kursa götürüyorum. Yaramaz bir çocuk değil benim çocuğum ancak sizde bilirsiniz ki saatlerce yanımda sessiz sessiz oturamıyor, yaşı gereği sorular soruyor, kalkıp dolaşmak istiyor, başka çocuklarla kaynaşmak istiyor. Bu durumda sınıftaki diğer arkadaşların dikkatini dağıtabiliyor zaman zaman söyleniyorlar. Keşke bu tip, yetişkinlere yönelik verilen kurslarda kreş hizmeti de olsa, biz dersteyken çocuklarımızla ilgilenilse onlar da verimli vakit geçirmiş olur bizde.

3.3 Kur'an Kursu Öğreticileriyle Olan İlişkiler

Yetişkinler, Kur'an kurslarında aldıkları din eğitiminin verimini etkileyen en önemli unsurun öğrencileri olduğunu belirtmiştir. Öğreticilerinin akademik olarak yeterli olmasının yanı sıra, yetişkin eğitimi, yetişkin psikolojisi gibi alanlarda da kendilerini geliştirmelerinin gerekliliğini belirtirken, sevgi ve saygı çerçevesinde anlayışlı olmaları hususunu dile getirmişlerdir. Onlar çocuk değildir, dolayısıyla çocuklara uygulanan teknik ve yöntemler yetişkinlere uygun olmayabilir. Hedef kitle yetişkinler olduğu için onların özellikleri dikkate alınmalıdır. Öğreticiler öğrencilerine ilgi göstermeli, dersi severek anlatmalı ve sevdirmeli, öğrencinin seviyesine inebilmeli, kendini, içinde yaşadığı toplumun ve zamanın şartlarını dikkate alarak güncellemeli, yeni teknik ve teknolojilerden faydalanmalı gibi düşünceler ifade edilen hususlardandır.

Öğreticiler, öğrencilerin seviyesini dikkate almalıdır. Çünkü kursa gelen yetişkinler

⁴⁵ Ekici, Kur'an kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği), 87.

belki ilk defa bu eğitimi alacaktır, belki de daha önce aldığı eğitimden verim alamamıştır. Araştırmamıza göre kurslara gelen öğrencilerin % 33,8'i daha önce hiç din eğitimi almadığını, %27,2'si din eğitimlerini ailelerinden aldıklarını, %30,7'si ise Kur'an kurslarından daha önce din eğitimi aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu sebeple öğretmenler ders anlatırken bu hususu göz önünde bulundurmalı. öğrenciyle iyi iletişim kurabilmelidir.

Öğreticilerin öğrenciye yaklaşım tarzı da ders verimini etkilemektedir. Hocalarının kendilerine sevecen, nazik, anlayışlı davranmasını beklediklerini belirten öğrencilere göre bu tip davranışlar ders katılımını etkiler. Araştırmaya katılan yetişkin öğrencilerin tamamı, öğretmenlerinin gerek akademik anlamda gerek yetişkin psikolojisi anlamında donanımlı olmaları gerektiği hususunda hem fikirdirler. Bu durumla ilgili öğrenci A5 şunları söylemiştir:

*"İçtenlikle ifade etmek isterim ki bir eğitimde merkez nokta öğretmendir. Dolayısıyla Kur'an kursu öğreticisinde de o aşkı, içtenliği, samimiyeti gördüğünüz anda sizde kendinizi kaptırıyorsunuz. Derse olan ilginiz, alakanız her şey değişiyor. Hocanızın çabasını, gayretini gördüğünüz anda siz de boş veremiyorsunuz. Benim sonuna kadar devam etmede tek sebebim bu. Gerçekten kendimi zorlayarak gittiğim çok oldu. Rahatsızlandım, gidememe ızdırabını bugünü de kaçırdım, sıkıntısını yaşadım. Hiç bu kadar zevkle ilmi hal bilgisi dinlememiştim. İlmihalin de sohbetimi olur, açıp okuyacaksın düşüncesinde bir insandım. Kaç kere dinledim böyle sohbetler ama böyle zevk aldığım hatırimda kalacak kadar can kulağıyla dinlediğim olmamıştı. Asla tecvidleri aklımda tutamam, bir sürü var, zor iş derken tecvidi zevk haline getiren, sürekli tekrarlarıyla adını bilmediğim ama okurken uygulamaya başladığım tecvidler için hocama teşekkür ediyorum. Sabırla, bir kere dahi yüzü değişmeden, biz sormadan her gün yaptığı tekrarlarla beynimize işledi."*⁴⁶

Kendileriyle mülakat yapılan öğrencilerden 3'ü öğretmenlerinin metotlarını eleştirmiştir. Öğreticilerinin ezber dersi için bir çizelge oluşturduğunu, tüm öğrencilerin yanında ezber sure veya ayetleri aldığını ve artı-eksi işaret koyduğunu belirtmişlerdir. Yetişkin öğrencilere göre bu uygulama çocuklar için olabilir de yetişkinler için uygun değildir. Çünkü onlar bir şey kanıtlama derdinde değildir. Kurslara gönüllü olarak, öğrenmek için gelmişlerdir. Tüm öğrenciler içinde yapılan bu uygulama onlara göre rencide edicidir. Bu tip derslerin öğreticiyle bire bir olması gerektiğini düşünmektedirler.

3.4 Kur'an Kursu Öğretim Programı

Yetişkin din eğitiminin verildiği Kur'an kurslarında Kur'an-ı Kerim dersleriyle birlikte, İbadet, İtikat, Siyer ve Ahlak olmak üzere Dini Bilgiler dersleri de verilmektedir. Ama yapılan araştırmaya göre öğrencilerin Dini bilgiler derslerine, Kur'an-ı Kerim dersi kadar ilgi göstermedikleri tespit edilmiştir. Hatta öğrenciler, Kur'an-ı Kerim dersi içerisinde ki bölümler olan "Tecvid" ve "Ezber" derslerine de Kur'an-ı Kerim'i okuma dersi kadar ilgi göstermemektedirler. Ayrıca yetişkin öğrenciler en çok zorlandıkları derslerin "Tecvid" ve "Ezber" dersi olduğunu da belirtmişlerdir. Özellikle Tecvid uygulaması, Kur'an-ı Kerim okuma şeklinden bağımsız gibi anlaşılmakta, öğrenciler arasında "Tecvidli Kur'an okuma" ve "Tecvidsiz Kur'an okuma" şeklinde bir anlayış hâsıl olmaktadır.

İbadet, İtikat, Siyer ve Ahlak olarak belirlenen dini bilgiler dersine Kur'an-ı Kerim dersi kadar ihtiyaç hissetmemektedirler. Dolayısıyla yetişkinlerin ihtiyaç hissetmedikleri

⁴⁶ Ekici, *Kur'an kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)*, 88.

şeye karşı güdülenmedikleri⁴⁷ Kur'an kurslarındaki yetişkinlerde de gözlemlenmiştir, denilebilir. Çünkü yetişkinler günlük hayatta karşılaştıkları dini soru ya da sorunları kursta hocalarına sorarak çözmüşler, fazla bilgiye her zaman gerek görmemişlerdir. En çok hangi ihtiyaç ya da sorunla karşılaşıyorlarsa o alanda bilgi sahibi olmakla daha çok ilgilenmişlerdir. Günlük hayatta belirli ritüellerle bir araya gelerek Kur'an okudukları hatta daha çok "Yasin Suresi'ni okuduklarını, bu sebeple bu sureyi öğrenmeye karşı daha istekli oldukları görülmüştür. Bir araya geldiklerinde yapmadıkları uygulamaları (Kur'an-ı anlama, meal, tefsir, hadis, siyer) öğretmenleri anlatırken, ilgi ve alaka düşmektedir. Bu bilgileri ek bilgi olarak görmektedirler. Yaşı biraz daha büyük olan yetişkinler, ölümü kendilerine daha yakın gördükleri, hayatın faniliğini daha çok anladıklarını ifade ettikleri için, din eğitimine özellikle Kur'an'ı Kerim'i öğrenmeye önem vermektedirler. Bazı öğrencilerin ise Kur'an-ı Kerim dersine verdikleri önem, geçmişlerinin arkasından Kur'an okuyabilmek, dua edebilmek amacıyla. Fakat yine çalışmada görüldüğü üzere, düzenli bir şekilde derslere devam eden öğrencilerin Kur'an-ı Kerim dersi içerisinde yapılan meal ve tefsir gibi derslere ilgilerinin arttığı, öğrendikçe zevk almaya başladıkları ve daha çok öğrenmek istedikleri görülmüştür. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in anlamının öğretilmesi üzerine yapılan nitel bir araştırmada da öğrencilerin tamamı Kur'an dersleri çerçevesinde anlamının öğretilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır.⁴⁸

Ayrıca Kur'an-ı Kerim dersi içeriğinde olan tecvid ve ezber dersleri de öğrenci tarafından zor ve problemli görülmektedir. Bu alanlarda asgariyi öğrenme ile yetinmek istemektedirler. Özellikle öğrencilerin tecvid dersini Kur'an-ı Kerim dersinden ayrı bir ders olarak algıladıkları, ya isteksiz oldukları ya da uygulamalarda zorlandıkları dile getirilmiştir. Kur'an derslerine verilen önemin aynı derecede Kur'an-ı Kerim'in anlamı, dini bilgiler ve ahlak derslerine gösterilmediği de öğrenci görüşlerinden anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin ders programlarıyla ilgili değindikleri diğer bir sorun ders saatleridir. Yetişkin oldukları için kurs dışında da pek çok sorumlulukları vardır. Mülakat yapılan yetişkin öğrencilerin 14'ü ailevi ve sosyal sorumlulukları sebebiyle hafta içi her gün sabahtan öğlene kadar kursa devam etmelerinin kendileri için zor olabildiğini, derslere katılamadıklarında ise manen huzursuz olduklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla sorumluluklarını yerine getirebilmeleri açısından, DİB'ce düzenlenen ihtiyaç odaklı öğretim programı içerisindeki temel öğretim programının kendilerine uygun olmadığını ifade etmişlerdir. Onlar için ek öğretim programı daha uygundur. Ancak öğreticilerinin, temel program açmadan ek öğretim programı açamayacaklarını söylediklerini dile getirmişlerdir. Bu sebeplerle derslere devamlı katılamayan yetişkin öğrenciler derslerden istedikleri verimi alamadıklarını da ifade etmektedirler. A15 bu konuda:

Bizler sorumlulukları olan yetişkin insanlarız. Evimiz, eşimiz, çocuğumuz, misafirlerimiz... Çocuklar gibi her gün saatlerce okula, kursa gidemiyoruz. Dersleri kaçırdığımızda da vicdan azabı çekiyoruz. Dolayısıyla ders programlarını hazırlayanlar, yetişkinlerin kişisel hayatlarını ve sorumluluklarını da göz önünde bulundurmalı.

A14 ise ders programı hususunda şu açıklamayı yapmıştır:

Kur'an kursuna Kur'an öğrenip okumak için geliyorum. Ancak Kur'an-ı Kerim derslerinin arasında dini bilgiler dersleri de işleniyor, ders uzadıkça uzuyor. Tamam, güzel

⁴⁷ Ufuk Cem Komşu, "Yetişkin Eğitime Katılım, Eğitim İhtiyaçları, Güçlükler ve Kazanımlar: 'Karaduvar Mahallesi Örneği', *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1, s. 1 (2013): 289.

⁴⁸ Ahmet Koç ve Esma Özkan, "Örgün Din Eğitimi Veren Kurumlarda Kur'an-ı Kerim'in Anlamının Öğretilmesi Üzerine Bir Araştırma", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 5, sy. 2 (2019): 222.

ancak ben onları kitaptan okuyarak da öğrenebilirim. Zaten çok vaktimiz olmuyor. Bir sürü işimiz, gücümüz var, Kur'an dersimizi okuyup gitsek daha iyi olur bence. Programlar hazırlanırken yetişkinler düşünülerek hazırlanmalı.

3.5 Kursun Fiziki Yapısı

Yetişkinlerin öğrenme hızları, fizyolojik faktörlerden etkilenmektedir.⁴⁹ Yetişkin öğrenciler de, kurslarının fiziki ve teknolojik imkânlarının eğitimi etkilediğini belirtmişlerdir. Kursların teknolojik imkanlar açısından yeterli olması, bilgisayar, projeksiyon ya da akıllı tahtanın bulunması eğitimi olumlu etkilemektedir. Öğrenciler, öğrendikleri derslerin işitsel ve görsel olarak videolarla desteklenmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadırlar. Bu imkânların bulunmaması yani teknolojik yetersizlik, eğitim verimini düşürür. Kendileriyle mülakatlar yapılan 18 öğrencinin 16'sı teknolojik imkânların eğitimin kalitesini, derse katılımı artıracağını ifade ederken, iki öğrenci ise: *"teknolojinin olması iyi olur ancak çok da elzem değil yani,"* şeklinde belirtmiştir. Teknoloji ile ilgili yapılan görüşmede A16 şu ifadeleri kullanmıştır:

*"Kursların fiziki ortamı daha da iyileştirilmeli, teknolojik araç gereçlerle donatılmalı. Nitekim teknoloji çağındayız. En azından kurslarda bilgisayar, projeksiyon aleti, ses sistemi bulunmalı. Hatta bence okullardaki gibi akıllı tahta olmalı. Görsellik ve sesin Kur'an eğitiminde çok önemli olduğunu düşünüyorum. Hocalar kendileri yaparak göstermeye çalışıyor ama materyallerle de desteklenmesi gerekiyor. Bu şekilde daha kolay öğreniriz ve kalıcı olur. Yoksa eski usul imkânlarla kaliteli bir eğitimin gerçekleşmesi çok da mümkün gözüküyor."*⁵⁰

Kursların fiziki özellikleriyle ilgili belirtilen diğer bir husus ısınma şekillerinden meydana gelen aksaklıklardır. Osmaniye gibi özellikle sıcak iklimli şehirlerde kışın havalar çok soğuk olmadığı gerekçesiyle, kurslarda genellikle klima, elektrikli soba gibi elektrikli araçlarla ısındığını ve bölgelerinde meydana gelen elektrik kesintilerinden dolayı, özellikle kış aylarında sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Elektrik kesintisi dışında, elektrikle ısınma ciddi bir maliyet getirmektedir. Yüksek gelen elektrik faturaları genellikle kursta toplanan paralarla ödenmektedir. Bu ödeme şekli gönüllülük esasına dayalı da olsa, bazı öğrencilerin para vermek istememeleri veren öğrenciler tarafından eleştiriye sebep olmaktadır. Bu durum da kurslardaki yetişkin din eğitimini olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple yaz aylarında klimanın çalıştığı bölgelerde, kış döneminde elektrikle ısınma durumlarında karşılaşılan maddi sorunlardan kaynaklı olarak, kurslarda zaman zaman öğrenci sıkıntısı yaşanabilmektedir.

Kurslardaki sıra ve masaların yetişkinlere uygun olmaması belirtilen diğer bir sorundur. Çocuklar için dizayn edilen sıralar yetişkin oturumu için çok da rahat değildir. Sıralarda rahat edemediklerini belirten yetişkinler, rahatsızlıklarının derse olan ilgi ve dikkatlerini olumsuz etkilediğini belirtirler. Sıra ve masaların yetişkinlere uygun olmasının eğitim kalitesini etkilemesi hususuyla ilgili olarak A2 şöyle söylemiştir:

Sınıfımızda yer alan sıra ve masaların tek kişilik, yetişkinlere uygun olması gerekli. Biz yetişkinler çocuklara göre dizayn edilmiş ya da eski usul iki kişilik sıralarda rahat edemiyoruz. Çoğu arkadaş gelirken sırtı ve oturacağı yer için minder getiriyor. Basit gibi görünse de önemli bir durum bu bence, çünkü öğlene kadar vaktimiz bu yerlerde geçiyor.

⁴⁹ Roger Jr. Chao, "Understanding the Adult Learner's Motivation and Barriers to Learning", ESREA E-Book Conference Proceedings, 2009, 905-915.

⁵⁰ Ekici, *Kur'an kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)* 92.

3.6. Kur'an Kursunda Eğitim Gören Yetişkin Öğrencilerin Çözüm Önerileri

Kur'an Kurslarında eğitim gören yetişkinler farklı sebeplerle de olsa bu kurslara kendi istekleriyle geldiklerini belirtmişlerdir. Kimisi daha önce din eğitimi almışken, kimi ilk defa almaktadır. Kimi daha önce gelmeye imkân ve zaman bulamamış, kimisi ihtiyaç hissetmemiştir. Ama hepsi din eğitimi alabilmek amacıyla bir araya gelmiş yetişkinlerdir. Araştırmamızda, daha verimli bir eğitim alabilmek adına yaşadıkları sorunları belirten yetişkinler göre çözüm önerileri de sunmuşlardır. Yetişkinlerin sunduğu öneriler şu şekildedir:

- Kur'an-ı Kerim dersi müfredatında olan, zorlandıklarını düşündükleri tecvid konularının seviyelerine göre anlatılması, ayrıca sadece okuyuşu etkileyen kuralların verilerek ayrıntıya boğulmamaları gerektiğidir. Eğer ayrıntılı bilgi almak isteyen arkadaşları varsa onlar bu alanda özel ders alabilirler.
- Dini bilgiler kısmında işledikleri dersler olan Siyer, İtikat, İbadet ve Ahlak derslerinin günümüzdeki yansımalarıyla birlikte anlatılması, yani bu derslerin sosyal ve kişisel hayatta uygulanabilir şekilde verilmesi,
- Dini bilgiler dersleri içerisinde, "İbadet" dersine ağırlık verilmesi, çünkü bu ders günlük hayatlarında en fazla karşılaştıkları sorunlara çözüm yollar ihtiva ediyor.
- Kurs içerisinde belirtilen kurallara her öğrencinin uyması, öğrenciler arası ayrımın yapılmamasının gerekliliği,
- Öğreticilerinin öğrencilerle özel görüşmelerini ders dışında yaparak ders işleyişini etkilememeleri gerektiği,
- Öğreticilerinin akademik anlamda kendilerini yetiştirmiş olmaları, aynı zamanda yetişkin psikolojisi ve yetişkin eğitimi alanlarına hâkim olmalarının gerekliliği,
- Ders saatlerinin kendilerine göre ayarlanabilir olması,
- Çocuklu öğrenciler için özel bir ders saatinin olması,
- Kurslarının fiziki özelliklerinin yetişkinler dikkate alınarak düzenlenmesi gerekliliği, yetişkin öğrencilerin eğitimlerinin daha verimli olması için getirdikleri önerilerdir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada Kur'an Kurslarında din eğitimi alan yetişkinlerin aldıkları bu eğitimle ilgili memnuniyet durumları, algı ve beklentileri incelenmiş, değerlendirilmiştir. Yapılan bu araştırmayla Kur'an kurslarında yetişkin din eğitimi nasıl daha etkili ve verimli hale getirilebilir, sorusunun cevabı aranmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızda öncelikle literatür boyutunda yetişkinlerin psikolojik, fizyolojik, öğrenme özellikleri, din eğitimine olan ihtiyaç durumları, din eğitimi verilen kurumlar ve konumuzla doğrudan ilgili olan Kur'an kursları incelenmiştir. Sonrasında daha isabetli sonuçlara ulaşabilmek için işin saha boyutuna gidilmiş, Kur'an kurslarında eğitim gören yetişkinlerle görüşülmüştür. Bu görüşmelerde öğrencilerin eğitimlerini etkileyen hususlar kategorilere ayrılarak tek tek ele alınmış, sorunların çözüme ulaşabilmesi için öneriler sunulmuştur. Belirtilen bu hususlar ve ayrıca öğrencilerin çözüm önerileri çalışmamızda incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Buna göre:

Yapılan bu çalışmada Kur'an kurslarında eğitim alan yetişkinlerin özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu konuyu daha iyi anlayabilmek için öncelikle literatür taraması yapılarak yetişkin özellikleri incelenmiş ve Osmaniye İli Kur'an kurslarındaki yetişkinlerin öğrenme özellikleri ile karşılaştırılmıştır. Komşu (2013) tarafından yapılan çalışmada

“yetişkinler ihtiyaç hissetmedikleri şeylere karşı güdülenmezler” denilmiştir.⁵¹ Çalışmamızda bu ifadeyi destekleyen bulgular elde edilmiştir. Özellikle yetişkin öğrencilerin, kurslara hiçbir zorlama olmaksızın Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmek ve dini hayatlarını en doğru şekilde idame ettirebilmek için, kendi istekleriyle katılmaları, dersler arasında görülen talep farklılıkları bu bulgulardandır.

Öğrencilerin kişisel problemleri içerisinde eğitimlerinin verimini etkileyen hususlardan biri “özgüven eksikliğidir. Yetişkinler için özgüvenin ne kadar önemli olduğu literatürde de yer almaktadır. Sayılan ve arkadaşları (2017) yaptıkları çalışmada yetişkinlerde özgüvenin gerçekleşmesinin çok önemli olduğunu ve onlara güç vereceğini belirtmişlerdir.⁵² Dolayısıyla yetişkinin başaracağına inanması öğrenebilmesine büyük katkı sağlamaktadır.

Yetişkinlerin öğrenme hızlarında, şekillerinde de farklılıkların olabildiği yine elde edilen bulgularda görülmektedir. Mehmedoğlu'nun (2001) yaptığı çalışmada, yetişkinlerin öğrenme şekil ve düzeylerinin birbirlerinden farklı olduğunu belirtmesi,⁵³ İhsan Kurt'un 2008 yılında yaptığı yetişkin psikolojisini anlatan çalışmasında, yetişkinlerin yaş ilerlemesiyle birlikte bazı duyu hassasiyetlerinde azalmanın olabileceği ve bu durumun da yetişkinin kişisel, sosyal ve eğitim hayatında etkilerinin olabileceğinin belirtilmesi,⁵⁴ araştırma bulgularımızla paralellik göstermektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular içerisinde, yetişkin öğrencilerin diğer arkadaşlarının eleştiri, yorum ve çeşitli söylemlerinden genellikle olumsuz etkilendikleri yer alırken, kursun fiziksel yetersizliklerinin de eğitimin verimini düşürdüğü tespit edilmiştir. Öğrenciler rahat ve huzurlu bir ortamda bulunmak istemektedirler. Bu durum Mehmedoğlu'nun çalışmasında, belirttiği yetişkinlerin öğrenmesinde psikolojik ve fiziksel çevrenin çok önemli olduğu verisiyle⁵⁵ ve Chao'nun (2009) yaptığı çalışmasının yetişkin öğrenme özellikleri ile ilgili bölümünde, fizyolojik faktörlerin yetişkin öğrenmesini etkilediği ifadesiyle benzerlik göstermektedir.⁵⁶

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kur'an kurslarında eğitim gören yetişkin öğrencilerden, aldıkları din eğitimin verimiyle ilgili görüşleri alınmış, belirttikleri problemlere karşı varsa çözüm önerileri de sorularak Kur'an kurslarındaki yetişkin din eğitimi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma neticesinde;

1. Öğrencilere göre kurslarda gördükleri yetişkin din eğitiminin verimini etkileyen bazı hususlar vardır. Bunlar: Kişisel sebepler, arkadaşlarıyla yaşadıkları ilişkiler, öğreticilerinin etkisi, ders programının içeriği ve kursun fiziki yapısı olmak üzere beş açıdan değerlendirilmiştir.
2. Yetişkinin ders verimini etkileyen kişisel sebepler içerisinde belirtilen en önemli maddenin özgüven eksikliği olduğu söylenebilir. Çünkü kendisine güvenen, başaracağına inanan öğrenci, diğer şartlardaki olumsuzlukları tolere

⁵¹ Komşu, Yetişkin Eğitime Katılım, Eğitim İhtiyaçları, Güçlükler ve Kazanımlar: 'Karaduvar Mahallesi Örneği.

⁵² Sayılan, Yıldız ve Baykal, “Yetişkinlerin Temel Eğitimi Bağlamında Yetişkinler İkinci Kademe Eğitimi Programının Bütünsel Bir Değerlendirmesi”, 19-20.

⁵³ Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*, 71.

⁵⁴ İhsan Kurt, *Yetişkin Psikolojisi* (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2008), 15.

⁵⁵ Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*, 71-72.

⁵⁶ Chao, “Understanding The Adult Learner's Motivation and Barriers to Learning”, 905-915.

edebilir.

3. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen “İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı” öğrenci merkezli hazırlanan bir program olarak belirtilmiştir. Ancak müfredatın yetişkin eğitime göre düzenlenmediği görülürken, uygulama sahasındaki Kur'an kurslarında bu programın öğrenci merkezliliğinden ziyade, konu merkezli uygulanmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu sebeple programların teoride olduğu gibi uygulama aşamalarında da öğrenciyi merkeze alan bir anlayışın hâkim olması gerekir.
4. Öğrenciler günlük hayatta karşılaştıkları ve uygulayabildikleri derslere daha çok önem vermektedir. Öğreticiler, müfredatta işledikleri konuların günlük hayatta uygulanabilir olmasına dikkat etmeli, “yaşama yakınlık”, “öğrenciyi görelilik” gibi öğretim ilkelerini bilmeli ve kullanmalıdırlar.
5. Sınıf ortamı gerek fiziksel özellikleri gerekse teknoloji özellikleri açısından yetişkinlere uygun olmalıdır. Akıllı tahta, bilgisayar ve projeksiyon gibi teknolojik araçların derste kullanımı sağlanmalıdır. Kullanılan sıra ve masalar yetişkinlere göre ayarlanmalıdır.
6. Öğretim programında belirtilen “tecvid” bölümünde bazı düzenlemeler yapılabilir. İlk olarak Ku'an-ı Kerim'in okunuşunu bizzat etkileyen kurallara (idgam-ı meal gunne, idgam-ı bila gunne, iklab gibi) öncelik verilerek, bu konular birinci düzeyde yani ilk aşamada verilebilir. Dolayısıyla öğrenci Ku'an-ı Kerim okumayı öğrenirken, tecvid konuları birlikte verilebilir bu şekilde ayrı bir ders gibi algılanmaz.
7. Peygamberimizin hayatının anlatıldığı siyer dersi programında, Peygamberimizin ahlaki özelliklerinin üzerinde durulmalı, sosyal ve aile hayatındaki uygulamalarına rol model olması açısından ağırlık verilmelidir. Bu şekilde toplumumuzun ahlaki gelişimine katkı sağlayabilir.
8. İbadet, itikat ve ahlak dersleri de kişisel ve sosyal hayattaki uygulama ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak, ders içeriğinin bu yönlerinin üzerinde durularak işlenebilir. Bu uygulama dersleri daha ilgi çekici, cazip hale getirebilir.
9. Öğretici, öğrenci seviyelerindeki farklılıkları, yetişkin özelliklerini göz önünde bulundurarak saat ayarlaması yapabilmelidir. Çocuklu olan öğrencilere de yine farklı bir saat uygulaması getirebilir.
10. “İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı”nda belirtilen ders saatlerinin öğrenci ihtiyaçlarına göre belirlenmesi, pratikte de uygulanabilir. Bu şekilde teori-pratik bütünlüğü sağlanmış olur.
11. Öğreticilerin alan bilgisine hâkim olmalarının yanı sıra, öncelikle çalıştıkları hedef kitlenin özellikleri doğrultusunda; yetişkin psikolojisi, yetişkin eğitimi, dini danışmanlık ve rehberlik, 4-6 yaş ve hafızlık grupları için çocuk ve ergen psikolojisi ve öğrenme özellikleri. gibi alanlarda kendilerini geliştirerek donanımlarını artırmaları, bu alanlarda alacakları eğitim neticesinde görevlerine başlamaları, çalışacakları alanlara göre, ders verecekleri hedef kitleye göre branşlaşmaları sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Yayınları, 2014.
- Argyle, Michael. *Religious Behaviour*. Londra: Routledge, 1958.
- Aydın, M. Şevki. *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kuran Kursu*. Ankara: DİB Yayınları, 2. Basım, 2010.
- Bayraktar, Mehmet Faruk. "Yaygın Eğitimde Din Öğretimi", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1999.
- Bingöl, Sündüz. "Kuran Kursu Öğreticilerinde Empati". Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2012.
- Çağrı, Mustafa. "Kuran Kursu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Cebeci, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- Chao, Jr. Roger. "Understanding The Adult Learner's Motivation and Barriers to Learning", ESREA E-Book Conference Proceedings, 2009. http://pure.au.dk/portal/files/636/ESREA-ReNAdET_e-book_Proceedings-Final.pdf
- DİB. Diyanet İşleri Başkanlığı Kanunu (Kanun No. 633). Resmi Gazete 12038 (22 Haziran 1965). Erişim 10.03.2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf>
- DİB. *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları (Yüzünden Okuyanlar İçin)*. Ankara, 2012.
- DİB. *Kur'an Kursları İstatistikleri*. 14 Eylül 2020 tarihinde <http://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr> adresinden elde edildi.
- DİB. *Diyanete Bağlı Kur'an Kursları*. Mayıs 2018 tarihinde <https://www.diyanet.tv/diyanete-bagli-kuran-kurslari> adresinden elde edildi.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Ailede Din Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Ekici, Kübra Kamer. *Kur'an kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)* (Yayınlanmamış doktora tezi). 2020.
- Elias, John. *The Foundations and Practice of Adult Religious Education*. Florida: Robert E. Krieger Pub. Company, 1993. <https://eric.ed.gov/?id=ED362670> adresinden elde edildi.
- Gündoğan, Naci. "Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Bir İstihdam Politikası Aracı Olarak Yaşam Boyu Öğrenme ve Bazı Örnek Program ve Uygulamalar". *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi* 7, s. 2, 2003. 1-15.

Güneş, Firdevs. *Yetişkin Eğitimi*. Ankara: Ocak Yayınları, 1996.

İnce, Abdullah. "(Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre) Kur'an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları", *Diyanet İlmi Dergi* (2017), c. 53, s.2, 161-162

Kaya, Umut. "Bir Kur'ân Öğretim Modeli Olarak '3 Günde Kur'ân Öğreten Program'". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53, 2018, 151-178. DOI: <https://doi.org/10.15370/maruifd.405255>.

Kayıklık, Hasan. "Allport'a Göre Dini Yaşayışa Gelişimsel Bir Açılım". *Dini Araştırmalar Dergisi* 5, s. 15, 2003. 121-138.

Keyifli, Şükrü. "Camilerde Din Eğitimi". (Ed.) Köylü M. ve Altaş, N. *Din Eğitimi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.

Koç, Ahmet. *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik (Tespit-Öneriler)*, (Ed.) Köse Ş. *Etkili Din Öğretimi*. İstanbul: Tedef Yayınları, 2009.

Koç, Ahmet. *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2005.

Koç, Ahmet ve Esmâ Özkan. "Örgün Din Eğitimi Veren Kurumlarda Kur'an-ı Kerim'in Anlamının Öğretilmesi Üzerine Bir Araştırma". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 5, s. 2, 2019. 187-232. DOI: <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2019.5.2.01>

Koç, Sümeyye ve Ahmet Koç. "Kur'an Kursu Öğreticilerinin Meslekî Doyum Düzeyleri". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15, 2020. 337-356. DOI: <https://doi.org/10.34085/buifd.702108>

Komşu, Ufuk Cem. "Yetişkin Eğitimine Katılım, Eğitim İhtiyaçları, Güçlükler ve Kazanımlar: 'Karaduvar Mahallesi Örneği'", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1, s.1, 2013. 286-299.

Köylü, Mustafa. *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi ve Yöntemleri*, İstanbul: Dem Yayınları, 2014.

Kılavuz, Mehmet Akif. "Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, s. 1, 2005. 135-152.

Kuhlen, R. G. "Trends In Religious Behavior During The Adult Years., Wider Horizons In Christian Adult Education". Ed. Lawrence C. Little, University Of Pittsburgh Press, 1962. 1-25.

Kulat, Mehmet Ali. "Türkiye'de Toplumun Dine ve Dini Değerlere Bakış Araştırması". Argeder Mak Araştırma Değerlendirme Danışmanlık A.Ş. 2017. <https://www.makdanismanlik.org/> adresinden elde edildi.

Kurt, İhsan. *Yetişkin Psikolojisi*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2008.

Mehmedoğlu, Yurdagül. *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001.

Öcal, Mustafa. "Türkiye'de Kur'an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcâzetname Örneği". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13, s. 2, 2004. 81-140.

Öcal, Mustafa. "Türkiye'de Din Eğitimi Tarihi Literatürü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 12, 2008. 399-430.

Sağlam, Emin. *İlköğretimde Teftiş*. Ankara: Zerafs Baskı, 1977.

Saylan, Fevziye, Ahmet Yıldız ve Nevzat Samet Baykal. "Yetişkinlerin Temel Eğitimi Bağlamında Yetişkinler İkinci Kademe Eğitimi Programının Bütünsel Bir Değerlendirmesi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 50, s. 2, 2017. 1-32.

Tavukçuoğlu, Cengiz. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Proje Hazırlama, Değerlendirme Kılavuzu*. Ankara: Kara Harp Okulu Basım Evi, 2002.

Thorndike, Edward L., Bregman Elsie Oschrein, Tilton J.W. ve Ella Woodyard. *Adult Learning*. California: Macmillan, 1928.

Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012.

Tusting, Karin ve Barton David. *Öğrenme Kuramları ve Yetişkin Öğrenme Modelleri Üzerine Kısa Bir İnceleme*. Çev. Ahmet Yıldız ve Aylin Demirli. Ankara: Dipnot Yayınları, 2011.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.

Yıldız, Ahmed ve Meral Uysal. *Yetişkin Eğitimi*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2013.

Yılmaz, Emre. "Yaygın ve Yetişkin Din Eğitimi Kurumu, Olarak Kur'an Kursları ve Dindarlık", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018.

EXTENDED ABSTRACT

Humankind has chosen new things, searched for new methods and developed methods in order to meet their needs. This search has prompted people to learn. Discovering the importance of education and learning, people have applied to education with various tools since the first periods of history. It has been observed that education has focused on adults since the first periods.

Throughout their lives, adults have taken various steps to learn the things they need in order to adapt to the time they live in, to see themselves as sufficient and to fulfill their responsibilities. The most important of these steps is education. They wanted to train themselves from time to time to learn new things and from time to time to improve their competencies. These trainings can take place in two ways, formal and non-formal. However, the education that adults' desire can usually be through non-formal education. Because in non-formal education, a learning model that everyone can benefit from can be applied without limiting age and education level. One of the most important issues that adults need is religious education.

The Presidency of Religious Affairs through Quran Courses and mosques provides

widespread religious education with adults in our country. From these places, the Qur'an Courses are common religious education centers that have been continuing without ever closing since the Republic period. Adults who could not receive religious education through formal education or who received insufficient education meet their needs in our country by going to Quran Courses. The Presidency of Religious Affairs carries out various studies and develops programs in order to make the education carried out here more quality and efficient.

Adults, who prefer the Qur'an courses to receive religious education, attend the Quran and Religious Studies courses in these institutions. While some adults are satisfied with these trainings, others express their dissatisfaction. In addition to the researches in the literature in the fields of adult learning characteristics and adult Religious Education, in our study, the field of work has also been examined, and the Quran Courses in the province of Osmaniye have been investigated. Interviews were conducted with 18 adults who were trained in these courses. With these interviews, it was aimed to determine their opinions, problems and suggestions about the education they received. The answers of the students in the study were given in the findings section. According to the findings, the issues affecting the efficiency of adult religious education in the courses are divided into the following categories: According to the findings, the issues affecting the efficiency of adult religious education in the courses are divided into the following categories: Personal Problems, relations with other students, physical characteristics of the course, relations with the Quran Course instructors, the efficiency of the Need-Oriented Teaching Program applied in the Quran Courses. In the study, each of these categories was evaluated separately and the extent to which it affected adult religious education was emphasized. Later, adult students were asked to suggest solutions, if any, against these problems they stated. In the research, data were collected by using the qualitative research method and the analyzes were made on the basis of the qualitative method. The evaluation process in this study is more of a formative evaluation process. As a result of the research, it was revealed that the problems experienced by adults in their personal lives negatively affected their participation and efficiency in the lesson, and the most important individual problem was the lack of self-confidence. In addition, it is one of the results that negative relations with other students affect their education negatively in their physical inadequacy in their courses. Adults, who are generally satisfied with their teachers, state that one of the most important points in adult religious education is their teacher. Therefore, educators should have sufficient scientific knowledge in their fields and be educated in adult education and adult psychology. The adults who also criticize the Need-Based Education Program applied in the courses emphasize that this program should be more functional and prepared according to the needs and expectations of adults. Hence it was observed that the religious education given to adults in the Quran Courses in Osmaniye was not at the desired efficiency and level, the 'Need-Based Education Program' organized by the Directorate of Religious Affairs in order to be more efficient, could not be applied in the courses as desired, the courses were not at a sufficient level physically and technologically, It was concluded that it could not be edited optionally. In addition, in order to provide a more efficient education, it has been observed that the teachers should be equipped in the fields of adult psychology and adult religious education.